

2a Jornada ART I PROCESSOS DE RECUPERACIÓ EN SALUT MENTAL

Barcelona, 12 de desembre de 2024

DOCUMENT DE SÍNTESI

Taula Inaugural

Victor Martí, representant del Comitè Organitzador i director de la FCCSM, emmarca aquesta 2a Jornada amb l'antecedent de la 1a Jornada CULTURA, CREATIVITAT I SALUT MENTAL, celebrada a l'octubre de 2023 i en la perspectiva del 8è Congrés Català de Salut Mental CULTURA, CREATIVITAT I SALUT MENTAL, previst per novembre de 2025. Informa dels Comitès i Grup de Treball ja constituïts per preparar el 8è Congrés i convida als assistents a incorporar-se al GT del Eix 2 "Tractament" o el Comitè Cultural del Congrés.

Jose Fernàndez, vice-presidenta de la FCCSM, amplia la informació del 8è Congrés, dels seus objectius i continguts previstos. Reitera la seva invitació a participar activament en la preparació del Congrés i la seva celebració.

Magda Casamitjana, ex-directora del Pacte Nacional de Salut Mental, confirma que dimarts passat, el nou govern va aprovar el PNSM. Informa que s'ha constituït un Equip tècnic de Cultura i SM. I anima a buscar l'aval de l'administració per projectes culturals i artístics en relació a la salut.

Taula 1: Intervencions terapèutiques en l'àmbit infanto-juvenil

Empar Murgui, representant del Comitè Organitzador, planteja que el tractament artístic és també molt important en situació de gravetat psicopatològica o en procés de recuperació. El procés artístic ajuda a connectar el món intern i també a connectar el món i el vincle social. Cal donar visibilitat a algunes especificitats que són pròpies de la infància adolescència, per ex. el fet que la música i el moviment afavoreixen la comunicació i la relació quan manca el llenguatge i la relació es massa angoixant. El dibuix, la plastilina, el fang... permeten donar forma a imatges mentals, projectar el món intern, ajuden a posar la diferència entre el món intern i l'extern i amb això a (re)construir el psiquisme. En adolescents, El procés artístic connecta amb la emoció i introspecció, o serveix a contenir greus angoixes, obra que es comparteix amb d'altres i permet que l'entorn doni mirades diferents a la creació artística. La multiplicitat d'expressions artístiques afavoreixen la tolerància i la inclusió. Els processos creatius són una font de plaer i de contacte real front a la virtualitat i el risc de soledat.

Maria Cerviño i Patricia Ortega. Espais musicals per a la intervenció grupal infantil. CSMIJ Pere Claver Grup. Fan grups amb nens i nenes de 6-9 anys amb angoixes confusionals. Treballen amb la veu, que porta gran pes d'allò identitari. Es fixen com a terapeutes amb el desig de significació del nen dintre del grup (necessari en el procés constitutiu d'una armadura joica). Expliquen que les famílies viuen molt bé l'assistència dels nens al grup facilitant la confiança amb el dispositiu assistencial. Observen que els nens milloren tant l'organització del pensament (menys ansietats catastròfiques i menys confusió), com en l'àmbit corporal una major regulació. Les famílies accepten el grup de música abans que la teràpia i els permet la consciència de necessitat de tractament.

Marta Aguasca. Abordatge dels TCA des del procés creatiu: del silenci a la paraula. UTCA IAS Salt. En general el TCA presenta elevades tasses de trauma. Treballen amb un model integrador: psicoteràpia individual, grupal, familiar, i procés creatiu per facilitar l'emergència i la canalització del malestar i dels aspectes infrapsíquics presents en aquests trastorns, en joves entre els 12 als 25 anys. Estadies llargues entre 6m i 1 anys. Alguns exemples d'activitats que presenten: la capsula d'artteràpia, el taller de titelles, la creació audiovisual, el llibre de l'artista, i els diàlegs amb l'art. El procés artístic acompanya tot el tractament en un grup de pacients que toleren mal la incertesa i l'expressió informal, ajudant a la bona evolució, acompanyant el Treball clínic.

Andrea Rodríguez i Anna Robert. Del jo al món exterior. UCA/USA Benito Menni. A la UCA/USA atenen joves de 12 a 18 anys de tota Catalunya que ingressen per descompensació aguda o per fer un ingrés de subaguts. Presenten un model d'intervenció en equip que passa per connectar amb el món interior dels joves, per tal que aquests puguin exterioritzar el patiment, fer teràpia, i vincular primer amb els altres i després amb la comunitat.

Marisa Rosa, Andrea Costa. Creació col·lectiva i arts escèniques. Servei de Joves Fundació 3 turons. Parlen del mètode d'accions físiques (en dansa): es parteix de l'acció física per arribar a l'emoció. La materialitat amb què es treballa és el propi cos. Exposen l'experiència de creació del "Teatre de Pacotilla", companyia teatral diversa, amateur i oberta. Donen continuïtat a la idea de transformació i recuperació individual i col·lectiva a través de l'art.

Blanca Gimeno. Joves, art i benestar. Centre de Formació i Prevenció (CFP). A Alterarte utilitzen la pràctica artística com a projecte d'inclusió comunitària. Busquen sensibilitzar i combatre l'estigma. Alterarte és un espai cultural interconnectat, i en constant desenvolupament. Col·laboren amb parelles artístiques, jornades, tallers... espais i grups diversos. Treballen amb joves des de 2011. Pretenen descentralitzar la mirada biomèdica, en joves que sovint presenten una elevada fragilitat clínica.

En el debat obert, Miguel Cardenas i Frank Maria comenten projectes artístics a HD's de la Fundació Orienta. Jaume Claret apunta que l'art ha de servir perquè el jove es connecti amb sí mateix i amb el seu malestar, i com de vegades el silenci és necessari. Es fa un comentari sobre la dificultat per fer recerca en el sí de la pràctica clínica quotidiana, i de quin tipus de recerca pot ser la més adient.

Taula 2: Experiències i propostes en l'àmbit dels adults

Ada Ruiz, del Comitè Organitzador i membre de la FCCSM, fa la presentació d'aquesta taula que consta de tres espais diferenciats: experiències des d'espais terapèutics, des de la comunitat, i persones amb experiències.

Experiències des dels espais terapèutics:

Montserrat Rigol i Elena Carcelén. Artteràpia entesa com un acompanyament de la persona en creació. SRC. Grup CHM Salut Mental Comunitària. Crear és articular de manera simbòlica aspectes de la pròpia subjectivitat. Fan tallers d'artteràpia però també art/moviment/dansa. Els processos creatius estimulen la solució creativa de problemes. El dibuix ocupa un lloc privilegiat, és un mitjà accessible, econòmic, i estimula la resolució de problemes, permeten passar d'un pensament convergent a un divergent.

Tiña Ureña i Pilar Mariné. Experiències d'art i cultura. Vies de desenvolupament de la Salut Mental Comunitària. CPB Serveis de Salut Mental. Integrar la creativitat com una eina terapèutica obre la porta a diferents disciplines que formen part de la nostra cultura. Aquest nou paradigma implica transversalitat en els espais comunitaris, una visió desinstitucionalitzadora, validar que les persones expressin en cada moment de la seva vida les seves emocions, i tot fet des d'una atenció basada en drets. Han organitzat espais comunitaris que procuren reforçar àrees relacionals.

Glòria i Comellas i Joanjo Esteban. Torrents d'art: programa d'arts en salut. HSJD. A l'any 2011 es comença a preparar un projecte molt informal i es van incorporar a museus de Sant Boi de Llobregat. Impulsen la creació, promouen l'exhibició, i generen nou coneixement. Arts escèniques, arts musicals, visuals, digitals i cultura popular. Tenen un espai propi (antic edifici d'ingressos d'aguts)

Neus Vila. Parelles artístiques. Osonament. Explica que les parelles artístiques (PA) són dues persones (en ocasions poden ser més) que no es coneixen i entomen un diàleg sobre art i també un diàleg personal que les porta a fer conjuntament una creació artística. Un cop creades les obres, s'editen catàlegs artístics com una forma de reconeixement dels artistes i les seves produccions, i tenen web i xarxes socials. L'objectiu principal és sensibilitzar contra l'estigma. Han fet xarxa de PA a diferents llocs de Catalunya.

Rosa Martínez. Musicoteràpia en Salut Mental. Centre Fòrum de l'Hospital del Mar. Presenta l'estudi que van dur a terme en la unitat de subaguts i alta dependència del Centre Fòrum. Com objectius: conèixer l'expressió a través de la musicoteràpia, desenvolupar activitat social, i superar els sentiments de solitud/aïllament. Van administrar una escala que permet un espai per comentaris (qualitatiu), que va reflectir bons resultats per part dels pacients. Els professionals també van ser avaluats, amb resultat d'una valoració molt positiva igualment.

Experiències des de la comunitat:

Fina Alert. Fronteres invisibles. Susoespai. Susoespai és una entitat sense ànim de lucre fundada a la ciutat de Barcelona l'any 2009, amb la voluntat d'apropar la creació i la vivència de l'art a persones que conviuen amb un trastorn de salut mental. Fina presenta l'espai a través d'un audiovisual. On es dona veu als participants en primera persona.

Museus: programes per la SM. Coordinat per *Tere Perez Testor*

En el marc de la jornada hem volgut donar a conèixer algunes de les activitats que es programen des dels equips de les institucions culturals i en aquesta ocasió, dels museus.

S'està treballant des del departament de Museus i Patrimoni i el departament de Salut de la Generalitat en probes pilot, on la co-creació, l'avaluació entre els referents del CAP i els educadors del museu i la posterior replica a altres museus siguin els objectius a seguir.

Eduard Bech-Vila, director Museu de l'Empordà. Projecte Arts in Health. Treballen amb el CAP de Figueres, el Museu de Figueres, els serveis educatius, l'agència catalana de salut, i la diputació de Girona. Amb persones amb fibromiàlgia. Explica el programa d'intervenció. En la darrera sessió venen membres de la família i es reflexiona sobre què els ha sorprès, i què han après (a mirar les coses amb diferents ulls, per ex...). Es fan valoracions quantitatives i qualitatives (focus grup de pacients i professionals).

Josep M Romero. Director del Museu d'Art de Cerdanyola. De l'Art and Health a l'art in Health. Presenta el museu com a col·lecció, coneixement, i comunitat, amb una mirada contemporània. Els museus formen part de xarxes que permeten l'intercanvi. Dietistes, psicòlegs, facultatius... participen d'aquest projecte. Es un projecte de co-creació. Parla del museu com un refugi. Del benefici indubtable que té la cultura, l'art, i els museus.

Lada Servitja. Coordinadora de la xarxa de museus de la Generalitat a Girona. SuperART. Promouen fer comunitat i fugir de l'estigma. Els usuaris són adults amb un Trastorn mental sever. Busquen obrir espais al públic. Els usuaris fan de guies de les exposicions, incloses les visites dels propis professionals de salut mental o professionals del museu. Tenen com a perspectives de futur: intervenir en la col·lecció permanent, ser mentors d'altres col·lectius, creació artística, explotar les habilitats individuals dels membres del grup.

Persones amb experiència

Activisme, creativitat i cultura. Francesc de Diego, Josep Duran "Urco" i Marta Bassart. Comenten l'activisme des de la creació, i la lluita contra l'estigma.

Expressen el desig de poder comptar amb iniciatives i dispositius comunitaris facilitadors de la activitat humana creativa, que siguin motivadors al temps que adaptats a les fragilitats de les persones amb problemàtica mental complexa. En aquest sentit proposen premis especials, espais d'exposicions o museus especialitzats en Art Brut, espais comunitaris d'atenció com a refugis culturals i artístics.

Creativitat i SM Terres de Lleida. Mercè Torrentallé. Federació SMC. Tràiler del documental MOMO, el vol del núvol. Ha tingut molta repercussió. Fer difusió perquè es prengui consciència de què és la malaltia mental. Sensibilització i lluita contra l'estigma. Paper dels clubs socials, per no trobar-se sols i sense recursos.

A modus de síntesi i conclusions

- Hi ha moltes experiències de qualitat arreu del territori, promogudes des de diferents tipus de dispositius assistencials i portades a termes per diferents perfils professionals.
- Algunes iniciatives de treball co-creatiu amb artistes-parella reconeguts, estan funcionant ja en xarxa per diferents territoris. Altres iniciatives s'estenen de forma transversal i coordinada per diferents tipus de dispositius assistencials en continuïtat, donant estructures estables de sentit i significat a les intervencions en art i cultura.
- Hi ha experiències dissenyades per problemàtiques definides amb una metodologia ajustada a les seves peculiaritats com ara: l'abordatge del TCA des de l'espai creatiu; les intervencions de musicoteràpia per l'abordatge d'ansietat confessional en nens o la musicoteràpia en la sala d'hospitalització d'aguts per problemàtica mental complexa; l'expressió artística plàstica o escrita com a procés de creació interna organitzador del jo i, al temps, via comunicable cap al món exterior, tant en espais d'hospitalització infanto-juvenil com en centres de dia comunitaris.
- Hi ha també experiències de treball creatiu i cultural adreçades a problemàtica de salut mental però des d'espais oberts a la comunitat que faciliten una vivència normalitzadora superant fronteres invisibles; torrents d'arts generadors de nou coneixements amb diferents disciplines; espai cultural interconnectat; o creació col·lectiva d'arts escèniques com una forma de transformació i recuperació individual i col·lectiva
- Hi ha les experiències portades a termes des dels museus que passen a ser espais de salut, connectats amb dispositius assistencials del territori i també estenen-se amb xarxa.
- Les persones amb experiència senyalen la necessitat dels espais socials com a refugi de l'art i la cultura i de la fragilitat.
- Aquestes iniciatives creatives faciliten l'assistència a les problemàtiques de salut mental, especialment de les més complexes, i amb les seves especificitats són un tractament en sí mateix.
- Totes les experiències precisen de professionals sensibilitzats i amb talent creatiu per dur a terme el disseny de les iniciatives de co-creació i l'acompanyament en la problemàtica de salut mental.
- Cal recuperar l'experiència artística com a porta d'entrada al tractament en infància-adolescència. L'espai de silenci, i el fet de donar temps per pensar, per crear.